

פשעים נגד הסביבה

לפני כשבוע נעצרו שישה חשודים בהברחת עשרות טונות של הרעל הקטלני ציאניד לישראל. החשודים נעצרו במסגרת מבצע של המשטרה הירוקה במשרד להגנת הסביבה, משטרת ישראל וגורמים נוספים, שבמסגרתו נתפסו שני משלוחים שיובאו לנמל חיפה ולנתב"ג. החשד הוא שהמעורבים בפרשה ייבאו לישראל עשרות טונות של ציאניד לאורך תקופה, תוך ביצוע עבירות של מרמה וזיוף. לציאניד שימושים שונים בתעשייה, כגון גלוון מתכות, אך כרעל יש צורך באישור על מנת לייבא אותו לישראל, וחומר שמיובא ללא פיקוח עלול להגיע לגורמים עבריינים שישתמשו בו לרעה. הברחתו לישראל מנוגדת לחוק החומרים המסוכנים: חוק סביבתי שקובע כיצד יש לטפל בחומרים מסוכנים על מנת שלא יפגעו באדם ובסביבה. כמו שעבירות רבות נגד בני אדם אחרים נאכפות על ידי המדינה, גם הפגיעה בסביבה היא במקרים רבים עבירה פלילית, שהמבצע אותה עלול לשלם, וביוקר. אז מדוע נדמה שעבירות סביבתיות לא נתפסות בציבור הרחב כעניין מסוכן שיש לטפל בו?

הקנס? שני מיליון ש"ח

אכיפת החוקים הסביבתיים היא באחריותו של המשרד להגנת הסביבה, שפועל באמצעות המשטרה הירוקה, גוף הפיקוח והאכיפה שלו. האכיפה נוגעת לכל עבירה נגד הסביבה, מרמת האזרח הבודד ועד למפעל הגדול, כשהפשעים הנפוצים ביותר הם השלכת פסולת, זיהום אוויר, טיפול לא-תקין בחומרים מסוכנים והזנחת מפגעי אסבסט. הצוותים המחוזיים השונים של המשטרה הירוקה בודקים האם מתבצעות עבירות באמצעות סיורים שהם עורכים בשטח, וכן מקבלים מידע מגורמים אחרים במשרד להגנת הסביבה ומן הציבור. רבים מהמקרים שבהם מטפלת המשטרה הירוקה מסתיימים במתן קנסות. כך, לדוגמה, אם תיתפסו כשאתם משליכים ברחוב פסולת בכמות קטנה, כמו שאריות מזון או [בדלי סיגריות](#), תיאלצו לשלם קנס של [250 שקל](#). אם תיתפסו בעודכם כותבים, חורטים או סתם מקשקשים על קיר ציבורי, תיאלצו להיפרד

תיעוד של משאית המשליכה פסולת. תצלום: תום גרוסמן, המשרד להגנת הסביבה כשמדובר בעבירות חמורות יותר, חוקרי המשטרה הירוקה עשויים להגיש נגד העבריינים כתבי אישום, שנידונים בבתי המשפט הפליליים. כתב אישום נרחב כזה הוגש לאחרונה נגד מפעיל אתר הפסולת הפיראטי הגדול בישראל: בור עצום שנחפר בין טייבה לקלנסווה ושבנו נקברו מאות אלפי טונות של פסולת בניין בניגוד לחוק. בעקבות תצפיות שקיימה המשטרה הירוקה בשטח, הוחרמו כ-10 משאיות אשפה בשווי של מיליוני שקלים, והוצא צו סגירה לאתר. כיום מתקיימים הליכים משפטיים במטרה לאלץ את מפעיל האתר לפנות את הפסולת שהושלכה, בעלות צפויה של עשרות מיליוני שקלים. מקרים אחרים מסתיימים בעיצומים: קנסות כספיים גבוהים שמוטלים על ידי המשרד להגנת הסביבה ללא צורך בתהליך משפטי. ענישה כזו לא מובילה לרישום פלילי, אך מדובר בתהליך מהיר, יעיל, ובמקרים רבים גם מכאיב כלכלית עבור החברות שעברו על החוק. משום שהצד הנענש לא זוכה למשפט, עיצומים יכולים להינתן רק במקרים שבהם ברור מאוד שבוצעה עבירה. עיצום כזה הוטל לדוגמה על חברת כרמל אולפינים, מקבוצת בתי הזיקוק בחיפה (בז"ן), שנאלצה לשלם שני מיליון שקל מכיוון שמצלמות הפיקוח שמוצבות על לפידי המפעל, שמווסתים ומונעים דליפה של חומרים מסוכנים לסביבה, לא הותקנו כראוי. לכל מחוז במדינת ישראל בעיות סביבתיות משלו. בחיפה מצויים, כידוע, מפעלי תעשייה גדולים, בראשם מפעלי הפטרוכימיה. אזורים אחרים בצפון עשירים בחקלאות, שעלולה לגרום לזיהום מסוגים שונים, כגון זיהום מקורות מים משפכי רפתות. דרום הארץ מתאפיין גם הוא במפעלי תעשייה, בנוסף למטמנות אשפה גדולות. באזור תל אביב הצפוף יש בתי עסק קטנים יותר, שעלולים גם הם לגרום לזיהום, כגון מוסכים. בעיית הכלוך במרחב הציבורי נפוצה בכל חלקי הארץ.

לא הכול ירוק

עם זאת, נדמה שבמקרים רבים מאמצי האכיפה של המשרד להגנת הסביבה אינם מספיקים. "יש תחומים שבהם נושא הציות לחוק הוא בבירור פרוץ לחלוטין", אומר עו"ד אסף רוזנבלום, מנהל המחלקה המשפטית של עמותת אדם, טבע ודין. לדבריו, דוגמה לתחום כזה היא פסולת הבניין, שמעל מיליון טון ממנה מושלך מדי שנה בשטחים ציבוריים. עוד טוען רוזנבלום שהאכיפה מתבצעת בצורה לא אחידה, ושפקחים במחוזות השונים נבדלים אלה מאלה בכמות הביקורים שלהם בכל אתר, בפרמטרים שהם בודקים בזמן הביקור ועוד. בנוסף, רוזנבלום דורש שהאכיפה הסביבתית תהיה שקופה לציבור, ושכל אדם יוכל למצוא בקלות פרטים על רמות הזיהום שנגרמות על ידי המפעלים השונים, בדומה למצב בארצות הברית. רוזנבלום טוען שפקחי המשרד אינם מיומנים מספיק באיסוף נכון של ראיות, מה שעלול להוביל לכך שלא ניתן יהיה להשתמש בהן כראוי במשפט. "אנחנו רואים שבמשרד כל הנושא הוא מאוד לא תקין, יש צורך בנהלים ברורים ובהכשרה בנושא", הוא אומר. "המשרד להגנת הסביבה צבר בשנים האחרונות הישגים משמעותיים בתחום האכיפה, לרבות אחוז גבוה של הרשעות בנושאים סביבתיים", מגיבים לטענות אלו במשרד להגנת הסביבה. "זאת חרף העובדה כי לצד ריבוי המשימות בשנים האחרונות, לאור התרחבות החקיקה הסביבתית וסמכויות המשרד, תקינת כוח האדם לא גדלה בהתאם. אכיפת עבירות פסולת בניין מהווה נדבך חשוב ומשמעותי בעשייה של המשרד, וחלק ניכר מהחקירות המנוהלות במטרה הירוקה עוסקות בעבירות הפסולת השונות. לראייה, בגין עבירות של פסולת בניין בשנת 2017 הטילו בתי המשפט סכום מצטבר על סך 8,977,500 שקל ו-156,125 בגין קנסות. פעולות הפיקוח במשרד להגנת הסביבה מבוצעות על ידי גורמים רבים, החל ממטה המשרד, דרך המחוזות ועד ליחידות האכיפה. פעולות הפיקוח מתבצעות בהתאם למתודולוגיה סדורה, והמשרד פועל להבטיח תוצרים איכותיים באמצעות הכשרות מיוחדות, נהלי פיקוח ובקרה מתמדת. פעולות האכיפה מבוקרות באופן תדיר על-ידי המנהלים הישירים, הלשכה המשפטית וגורמי התביעה הרלוונטיים". כשל משפטי אחר עליו מדבר רוזנבלום מתרחש בבתי המשפט עצמם: לדבריו, בניגוד למצב הנפוץ בדין הפלילי בישראל, שבו עורכי דין מפרקליטות המדינה הם אלה שמנהלים את המאבקים בבתי המשפט, התיקים הסביבתיים מנוהלים בשטח על ידי עורכי דין פרטיים שנשכרים על ידי המשרד להגנת הסביבה. לטענתו, הדבר גורם בין השאר לכך שידע מקצועי ומדעי שחיוני לתביעות בענייני סביבה הולך לאיבוד ואינו נצבר ברשות גופי האכיפה של המדינה. "תיקי התביעה של המשרד להגנת הסביבה מנוהלים ברובם על ידי תובעים חיצוניים, בשל ריבוי משימות בלשכה המשפטית ומחסור בתקנים", הגיבו במשרד להגנת הסביבה. "תובעים אלה נבחרים בקפידה במכרז, לאחר שנבדק כי הם עומדים בתנאי סף משמעותיים, ותוך חיוב ניסיון בתחום הפלילי ובלטיגציה. כמו-כן, התובעים מקבלים הסמכה מהיועץ המשפטי לממשלה והפיקוח על עבודתם הדוק ביותר. כאמור, למשרד הישגים משמעותיים בתחום האכיפה ושיעור גבוה מאוד של הרשעות. ערעורי המשרד מתקבלים בבתי-המשפט, עתירות כנגד עיצומים נדחות, והפסיקה מקבלת את עמדתו

פרטי העבירה	גובה הקנס ליחיד	גובה הקנס לתאגיד	גובה הקנס לעבירה חוזרת - יחיד	גובה הקנס לעבירה חוזרת - תאגיד
השלכת פסולת שהיא שיירי מזון בכמות קטנה, קליפות, ניירות, אריזות קטנות, בקבוקים, בדלי סיגריות וכד'	250	500	750	1500
גרימת לכלוך עקב התעופפות או דליפת פסולת מרכב המוביל פסולת.	750	1500	1500	3000
השלכת פסולת מרכב מסחרי המוביל פסולת, שלא עקב התעופפותה.	1500	3000	1500	
שפיכה של פסולת נוזלית	750	1500	1500	3000
השלכת גרוטות רכב או פסולת בניין לכלוך רשות הרבים בכתיבה, ציור, שרטוט, חריטה על מקרקעין או הדבקה, תליה, הנחה, או קביעה של כתב, מודעה או שלט שלא כדין	500	1000	1000	2000
אי קביעת שלט ברכב ציבורי או ברכב מסחרי בלתי אחוד	250	500		
השלכת פסולת מכלי שיט	250	500	500	1000

ביקורות עלו בעבר כנגד המשרד להגנת הסביבה גם בנושא גביית הקנסות. דו"ח מבקר המדינה לשנת 2007 חשף שהמשרד להגנת הסביבה [לא גבה בפועל את רוב הקנסות שהטיל](#). גם כעבור מספר שנים, בדו"ח המבקר לשנת 2013, צוין שכ-50 אחוז מהקנסות שהוטלו בשנים 2010-2012 על נהגים בגין זיהום אוויר מרכבם [לא נגבו](#). ממשרד מבקר המדינה נמסר כי הם שוקלים כיום לבדוק שוב את נושא גביית הקנסות לסוגיהם שמטיל המשרד להגנת הסביבה. "יצוין כי מדובר בדוחות ישנים, ולפני למעלה משנתיים עבר המשרד לעבוד באמצעות המרכז לגביית קנסות לטובת שיפור הגבייה לטובת הציבור", [מגיבים על הטענות במשרד להגנת הסביבה](#). "למרכז לגביית קנסות כלי אכיפה העומדים לרשותו על פי החוק כנגד סרבנים, בהם עיקול חשבון בנק ו/או רכב, עיכוב יציאה מהארץ ועוד. באשר לזיהום אוויר מתחבורה, למשרד אמצעי אכיפה נוספים פרט לגבייה. למשל, כחלק מהתכנית הלאומית לצמצום זיהום האוויר מתחבורה שמקדם המשרד, נדרשים עכשיו כ-13 אלף בעלי רכבי דיזל כבדים ומזהמים בהתקנת מסננים או מסירת רכביהם לגריטה, אחרת לא יחודש רישיונם". אנשי המשרד להגנת הסביבה בעצמם מודים בכך שעומדים בפניהם לא מעט קשיים בעת האכיפה. הקושי העיקרי הוא, לטענתם, מחסור חמור בכוח אדם. "לכוח האדם שלנו יש המון מוטיבציה ויכולות, אבל המספרים הם ממש מגוחכים", אומרת עו"ד דלית דרור, היועצת המשפטית של המשרד להגנת הסביבה. לדבריה, המשטרה הירוקה כוללת כ-30 מפקחים בלבד, שאחראים על האכיפה בשטח במדינה כולה, בנוסף לכ-15 מפקחים ים וחופים בלבד. "בשנים האחרונות המשרד קיבל עוד ועוד תפקידים, אבל מספרי כוח האדם נשארו כמעט זהים. זה משפיע על מה שהציבור מקבל, היינו יכולים לעשות הרבה יותר", היא אומרת. "מה הטעם בכך שאנחנו קובעים תקנים יפים למען הסביבה, אם בסוף המפעלים חורגים מהם ואין פקחים שיגלו את זה?" שואל רוזנבלום. "אנחנו מדינת לשם בכסף צורך יש אם. בהם לעמוד אמורים שאנחנו מסוימים סטנדרטים יש OECD הגדלת כוח האדם אז זאב אלקין, השר להגנת הסביבה, צריך ללכת ולהביא את הכסף הזה מהאוצר", הוא אומר.

שיתוף פעולה עם האזרחים

בינתיים, גם אנחנו, האזרחים, יכולים לסייע לאכיפה יעילה יותר של חוקי הסביבה.

"דווחו לנו על כל עבירה סביבתית שאתם נתקלים בה" אומר שגיא עזאני, מנהל תחום חקירות במשטרה הירוקה. ניתן לדווח על מפגעים סביבתיים כגון ריחות חריגים, דליפת חומרים מסוכנים, שימוש מסכן בחומרי הדברה או כל חשש לזיהום קרקע, מים או אוויר ל"מוקד הסביבה" שמפעיל המשרד להגנת הסביבה 24 שעות ביממה בטלפון *6911, או למשטרה הירוקה בטלפון 08-9788888. "יש מפגעים סביבתיים שזו הדרך היחידה שלנו לגלות עליהם", אומר עזאני. אזרחים יכולים גם לעבור הסמכה לתפקיד של "[נאמן ביקוין](#)", שמאפשר להם לדווח למשרד כאשר הם נתקלים במקרים של השלכת פסולת במרחב הציבורי והמשרד יטיל קנסות בהתאם. לדברי עזאני, שיתוף הפעולה של האזרחים חיוני גם כשיש צורך בעדים במשפטים פליליים. "במקרים רבים אנשים מפחדים ומסרבים לשתף פעולה, וזה פוגע בקידום ההליך המשפטי", הוא אומר. "כשבית המשפט יכול להתרשם מאדם שחווה בעצמו את הסבל שנגרם כתוצאה מהבעיה הסביבתית זה מאוד מסייע". לדברי דרור, מעורבות של האזרחים בנושאים הסביבתיים תורמת משמעותית לכוחם של גופי האכיפה. "המחאות, ההפגנות ופיתוחם של הארגונים החברתיים בתחום מראים למחוקקים את החשיבות שיש בעיני הציבור לנושא הסביבתי. זה תורם מאוד ליכולת שלנו להילחם בכנסת ובמוסדות התכנון על המטרות שלנו", היא מסכמת.